

Varga Bence

Viták a hazai pénzügyi felügyelés megújításáról a 20. század első felében¹

Debates about the Revitalisation of Financial Supervision in the First Half of the 20th Century

Összefoglalás

Jelen tanulmány a pénzügyi felügyelés kialakítását és gyakorlatának fejlesztését érintő fontosabb szakmai viták bemutatását tűzi ki célul, elsősorban a 20. század első felére helyezve a hangsúlyt. A szerző arra keresi a választ, hogy milyen fontosabb viták vezettek el a felügyelés megújításához, ezek milyen eredményre vezettek, továbbá milyen javaslatokat nem fogadtak el valamilyen okból kifolyólag. A viták középpontjában elsősorban a Pénzintézeti Központ tevékenysége állt, ugyanakkor ezen keresztül nyilvánvalóan a teljes felügyeleti tevékenység megújítására vonatkozó kezdeményezések is kifejezésre jutottak. A tanulmány arra törekszik, hogy az ismertetett vitákat megfelelő kontextusba helyezze, hiszen az álláspontok nem függetleníthetők a gazdasági-társadalmi folyamatoktól, annak ismeretében szükséges azokat értékelnünk.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: B10, G28, N24, N94

Kulcsszavak: pénzintézetek, pénzügyi felügyelés, Pénzintézeti Központ, szakmai viták

VARGA BENCE PhD, vezető felügyelő, Magyar Nemzeti Bank (vargabe@mnbn.hu).

Summary

This study aims to present the most significant professional debates concerning the elaboration and development of financial supervision, focusing on the first half of the 20th century. The author seeks to identify the major debates that led to the renewal of supervision, the outcomes of these debates, and the proposals that were refused. These discussions focused mainly on the activity of the Centre for Financial Institutions, but at the same time, initiatives were taken to renew the complete supervisory activity. The study seeks to place the described debates in an appropriate context, as the various approaches are inseparable from and should be evaluated on the basis of the social and economic developments.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: B10, G28, N24, N94

Keywords: financial institutions, financial supervision, Centre for Financial Institutions, professional debates

BEVEZETÉS

Több mint hét évtizednek kellett eltelni az első hazai bank megalapításától az első integrált felügyeleti szerv, a Pénzügyi Központ 1916-ban történt létrejöttéig. Megalapítását hosszas szakmai viták, egyeztetések előzték meg, melyek nagyban hozzájárultak a felügyelés sikerességéhez, hiszen a két világháború között a hazai pénzügyi felügyelés hatékonyan tudott reagálni a bel- és külgazdasági eseményekre, a helyszíni vizsgálatok gyakorisága emelkedett, a Pénzügyi Központ felügyelési szerepe erősödött, az ellenőrzés mind szélesebb intézményi kört ölelt fel (Kovács–Varga, 2018; Lentner, 2019).

Felügyeleti szerv ugyan más országokban már hazánkat megelőzően is alakult, illetőleg felügyeleti elődszervezetek nálunk is létrejöttek korábban, a felügyeléshez kapcsolható szanalási funkció korai bevezetése azonban mindenképpen egyedülálló a bankrendszerek történetében. A Pénzügyi Központ 1916. évi létrehozatala, működésének keretei a 20. század első felében sem jelentettek végleges állapotot, azok az évek során a későbbiekben folyamatosan alakultak, változtak (Varga, 2016a), melyek kapcsán szintén kiemelt fontossággal bírtak a különböző fórumokon lezajló szakmai viták. Ezek is nagyban hozzájárulhattak ahhoz, hogy a pénzügyi felügyelés az elmúlt mintegy száz év során folyamatosan fejlődött mind intézményrendszerét, mind módszertanát, szemléletét tekintve (Kandrás, 2019).

VITÁK A PÉNZÜGYI FELÜGYELÉS MEGÚJÍTÁSÁRÓL A PÉNZINTÉZETI KÖZPONT LÉTREJÖTTÉT MEGELŐZŐEN

A Pénzügyi Központ megalakulását megelőzően számos, különböző fórumokon lezajló szakmai vitára került sor, és a közgazdasági gondolkodásban egymással ellentétes vélemények alakultak ki. Például a takarékpénztárak esetében merültek fel a jelenlegi

felügyeleti gyakorlat alapján meglehetősen szigorúnak tekinthető, olyan külső szerv általi felügyelést szorgalmazó javaslatok, melyek célként tűzték ki az üzletági korlátozás bevezetését (Varga, 2016b). Így különösen a visszszámítolás megtiltására született javaslat, illetőleg hogy a betéteket kizárólag állampapírokba vagy záloglevelekbe lehessen elhelyezni. Ezt a direkt típusú központi szabályozást utasította el Székely Ferenc (1890) későbbi igazságügyi miniszter, mondván, hogy az üzletági korlátozás helyett inkább a szabályozottság növelése lenne kívánatos. Blum Brúnó (1899:763), a Budapesti Bankkegyesület főtisztviselője is rámutatott a hazai önálló szabályozás kidolgozásának fontosságára, ti. itt „új, minden ízében magyar művet kell alkotni”. Kevésbé direkt, megengedőbb szabályozás kialakítása mellett foglalt állást Sugár Ignác (1899), a miskolci kereskedelmi és iparkamara akkori titkára. Ő a pénzügyi intézetek betétkezelési, váltószámítási és visszszámítási gyakorlatába, jelzálogkölcön-üzletágába történő beavatkozást nemcsak hibás elgondolásnak tartotta, hanem annak megvalósíthatóságát is megkérdőjelezte. Ezzel szemben a figyelmet a vállalatirányítás és ügyvezetés ellenőrzésére, valamint hozzáértő felügyelő szakértők kinevelésének fontossága felé fordította.

A felügyelés szükségességét kérdőjelezte meg többek között ifj. Andrassy Gyula korábbi belügyminiszter, majd később rövid ideig külügyminiszter, aki a Pénzügyi Intézeti Központ létrehozása céljából, működésének újszerűségéből, reformváltából kiindulva cáfolta meg annak szükségességét. Érvelése szerint nem lehet szükség olyan reformra, amely más államokban nem terjedt el. A felügyelés szükségességével kapcsolatos vita nemcsak hazai, hanem nemzetközi szinten egyaránt tapasztalható volt, Jakob Riesser korabeli meghatározó német politikus az állami felügyelet meghonosításának javaslata kapcsán egyenesen károsnak értékelte az állami felügyelet működését. Azok ugyanis – véleménye szerint – indokolatlan bizalmat ébresztenek a betétesek körében, megbízható megállapítások megtételére pedig nem alkalmasak (Jakobb et al., 1941). Hasonló következtetésre jutott Hantos Elemér (1916), a Pénzügyi Intézetek Országos Egyesületének elnöke is, értékelve a pénzügyi felügyelés kialakítása iránti hazai és külföldi „reformmozgalmakat”, egyaránt kétségbe vonva az állami ellenőrzés célját és jogosultságát.

A Pénzügyi Intézeti Központ létrehozásához szükséges összeg tekintetében szintén nem mutatkozott egyetértés. Sümegi Vilmos országgyűlési képviselő a 25 millió korona veszteségi tartalékalap szükségszerűségét ugyan nem vitatta, a 100 millió korona alapítási összeget túlzónak, sőt „lehetetlennek” tartotta, és helyett inkább telepítési célokra (pl. Erdélyben, Moldovában, Bukovinában, Amerikában élő magyarok hazatelepítésére) javasolta fordítani ezen összeget. Egyes képviselők a Pénzügyi Intézeti Központ alapításának javaslata előtt is értetlenül álltak, és nem csekély gúnnyal a pénzügyminiszter „kedvenc intézményének” nevezve szintén más felhasználást szántak az alapítási összegnek. Tisza István ugyanakkor a Pénzügyi Intézeti Központ mielőbbi létrehozását sürgette, álláspontja szerint – mely a későbbi, gazdasági válság során bekövetkezett körülmények ismeretében megalapozottnak bizonyult – az első világháborút követően rendkívül nagy szükség lesz, hogy „a magyar közgazdaságnak rendelkezésére (álljon) akkor, amidőn az a háború megszűnte után igen nagy krízisen fog átmenni, és rend-

kívüli feladatok, egy teljesen rendkívüli helyzetnek ma még beláthatatlan feladatai elé fog állíttatni”.²

Az első világháború időszakában a gazdaság számos területén (pl. termelés, anyagellátás) szükségszerűen tapasztalható volt a korábbiaknál nagyobb fokú állami szerepvállalás az allokáció tekintetében, így ezen tendencia pénzügyi intézményrendszerre történő esetleges kiterjesztése is megjelent félelemként (Varga, 2019). Ezek adhattak okot arra, hogy Apponyi Albert miniszter, az MTA tagja, tartván a Pénzügyintézeti Központ tagintézményeit érintő túlzott politikai nyomás gyakorlásától, a leghatározottabban tiltakozott a Pénzügyintézeti Központ alapítására vonatkozó törvényjavaslat benyújtása ellen. Tiltakozásában továbbá a Pénzügyintézeti Központ alapításával kapcsolatos vélemények megosztottságára is rávilágított.³ Földes Béla egyetemi tanár, miniszter, az MTA tagja, valamint a budapesti egyetem későbbi rektora szerint a Pénzügyintézeti Központ létesítése kapcsán felmerülő politikai szempontok nem kizárólag pártpolitikai, hanem többek között gazdaságpolitikai és hitelpolitikai vonatkozásban is értendők. Kifejezést adott azon álláspontjának, hogy a Pénzügyintézeti Központ létrehozása nagy vonalakban megfelel az államosítás koncepciójának, továbbá annak létrehozásával az állam hiteléletre való befolyása várhatóan nagyobb mértékben fog érvényesülni, mint az kívánatos lenne. Ezzel összefüggésben az állami beavatkozás optimális szintjének meghatározása is a viták tárgyát képezte.

További vita bontakozott ki az ellenőrzés módja felől a tekintetben, hogy az milyen intézményi körre terjedjen ki. Legtöbb képviselője annak a javaslatnak volt, amely szerint az ellenőrzés köre kizárólag azon kisebb pénzügyintézetekre terjesztendő ki, melyek hitelt vesznek igénybe a Pénzügyintézeti Központtól, vagy maguk kéri az ellenőrzés lefolytatását. E javaslatot támogatta az a körülmény is, hogy a Pénzügyintézeti Központ, különösen működése korai időszakában, egyébként sem rendelkezett kellően nagyszámú vizsgáló munkavállalóval, akik minden tagintézetre vonatkozóan el tudták volna végezni a vizsgálatokat. Az előre nem meghatározott, bizonyos szempontok szerinti kiválasztás alapján folytatott vizsgálatoknak viszont a vélemények szerint bizalmatlanságnövelő hatása lett volna. A törvényjavaslat országgyűléshez történő beterjesztését követően több esetben ellenállás mutatkozott a javaslattal kapcsolatban, mert – Apponyi véleményével összhangban – a Pénzügyintézeti Központ intézményében rejtett politikai célokat, a kormány hatalmának kiterjesztését, a veszteségi tartalékalap létrehozásában pedig kizárólag pártpolitikai célok megvalósítását látták (pl. adósságok rendezése). Ezt a véleményt a Pénzügyintézeti Központ alapszabályának elkészülte sem változtatta meg, melynek 58. §-a részletesen tartalmazta a veszteségi tartalékalap rendeltetését. Ezért a Pénzügyintézeti Központ létrehozásának feltételeként az alapszabály törvénybe iktatását és a veszteségi tartalékalap felhasználásának ellenzék számára történő megtekinthetőségét határozták meg.

A nemzeti munkapárti programmal országgyűlési képviselőnek megválasztott Antal Géza 1916. január 3-án tartott beszédében a Pénzügyintézeti Központ létrehozását támogatóan, hivatkozott a korábban létrehozott Magyar Takarékpénztárak Központi Jelzálogbankjának tevékenységére, melynek felügyeleti feladatai is voltak a kötelékébe tartozó, elsősorban vidéki takarékpénztárak vonatkozásában. Antal érvelése szerint

ugyanis a békeidőben fontos és általánosan elismert, szintén egyfajta „pénzügyi központ” szerepét betöltő Jelzálogbankhoz hasonló intézményre a háborús viszonyok között még inkább szükség van. Álláspontja szerint a pénzügyi intézetek többsége egyenesen tart a moratórium eltörlésétől a várhatóan növekvő hiteligenyek és a betétek esetleges kivétele következtében. A betétek időszaki növekedésével kapcsolatban kifejezte, hogy az nem a gazdaság megfelelő működésének vagy a pénzügyi szektorba vetett bizalom erősödésének tudható be, hanem éppen arra utal, hogy a gazdaság nem tölti be megfelelően a szerepét. Szerinte az ügyfelek mindössze ideiglenesen helyezik el a pénzügyi intézeteknél a betéteket egészen addig, amíg a gazdasági helyzet normalizálódásával, a gazdasági fellendüléssel párhuzamosan azokat a különböző kereskedelmi és ipari vállalkozásokba át nem lehet helyezni. Ezen gondolatmenetet folytatva tehát a háború befejezése után, amikor a hitelszükséglet növekedése várható, a korábbiakhoz képest nagyobb szükség lesz a Jelzálogbankhoz hasonló „pénzügyi központ” működésére. Ráadásul a gazdaság várható felfelé ívelése során a Pénzügyi Központ anyagi szerepe mellett előtérbe kerülhet annak erkölcsi szerepe is, hiszen a revíziók lefolytatásával ösztönző erőként hathat a prudensebb magatartás gyakorlására.

Teleszky János hangsúlyozta, hogy a Pénzügyi Központ alapításának célja abban foglalható össze, hogy lehetőség szerint minél több pénzügyi intézetet ellenőrzés alá vonva járuljon hozzá a szektor biztonságos működéséhez, ezáltal a betétesek érdekeinek védelméhez. Aggodalmát fejezte ki azzal összefüggésben, hogy a Pénzügyi Központ átmeneti időre történő létrehozásával vélhetően nehezebb lesz megfelelő szakembereket találni, illetőleg ebben az esetben biztosítani kell számukra, hogy az intézmény esetleges megszűnése esetén a szakemberek megfelelő illetményben részesüljenek. Elmondta továbbá, hogy a növekvő bizalmatlanság leküzdése érdekében hozzájárul az Alapszabály törvénybe való beiktatásához, hozzátéve, hogy ebben az esetben meglehetősen nehéz lesz annak módosítása, amire adott esetben szükség lehet a Pénzügyi Központ működési hatékonyságának növeléséhez.

A PÉNZÜGYI KÖZPONT TEVÉKENYSÉGÉT ÉRINTŐ VITÁK AZ 1920-AS ÉVEKBEN

A Pénzügyi Központ tevékenységi körében idővel megjelentek olyan feladatok is, amelyek nem vagy csak részben kapcsolódtak pénzügyi intézményekhez. Ehhez alapot szolgáltatott a Pénzügyi Központtról szóló 1920. évi XXXVII. törvénycikk, mely alapján az részt vehet közhasznú és közérdekű vállalkozásokban, és közreműködhet közgazdasági célú intézmények pénzügyi és adminisztratív ügyeinek intézésében.⁴ Ennek keretében számos iparvállalat alapításában töltött be kezdeményező szerepet, például az 1925-ben alapított Fuarhitelintézet Rt. esetében, mely létrehozásának egyik fő célja a záloggal fedezett fuarhitelezési forgalom bevezetése volt. Emellett részt vett a Molinum Malomipari Rt. alapításában (Jenei, 1970), továbbá az intézmények alapításának kezdeményezéséhez, ügykezeléséhez kapcsolódóan azokban sok esetben részesedéssel is rendelkezett. A Pesti Victoria Gőzmalom és az érdekeltségi körébe tartozó malomvállalatok (mintegy 23 vállalat) fizetéseképtelenségét megaka-

dályozandó, szanálás lebonyolítására az 1926. évben szintén a Pénzintézeti Központot jelölték ki (Jakabb et al., 1941). A szanálással összefüggő feladatok, a malomvállalatok rendelkezésére bocsátott anyagi támogatás jelentősen igénybe vette a Pénzintézeti Központ erőforrásait. A Victoria Gőzmalom szanálásának rendkívül nagy jelentősége volt, hiszen az érdekeltségi körébe tartozó hódmezővásárhelyi Bauer-malom, melynek őrleményei (nem utolsósorban a helyi búza kiemelkedően magas sikértartalmának köszönhetően) akkoriban nemcsak hazai, hanem európai szintű összehasonlításban is magas színvonalúnak számítottak.⁵ A Pénzintézeti Központ szanálási tevékenységével kapcsolatban így nem meglepő módon jelentek meg kritikák, ti. hogy a Pénzintézeti Központ eredetileg a pénzintézetek, nem pedig egyéb vállalkozások (pl. újságkiadó vállalat vagy a gabonafélék forgalmazását ellátó Futura Rt.) szanálását tűzte ki céljául, ezért ezek nem tekinthetők alapszabályszerű tevékenységeknek.⁶ Megjelentek olyan vélemények is, melyek a Pénzintézeti Központ elszámoltathatóságának növelését tartották szükségesnek.⁷

Balogh Elemér, a Hangya Fogyasztási Szövetkezeti Központ későbbi elnöke a megjelent kritikákra reagálva egyfelől megerősítette, hogy a Pénzintézeti Központ számára biztosított forrásokból nem kizárólag a pénzintézetek, hanem a realgazdaság szereplői is részesültek. Balogh ugyanakkor nem kárhoztatta, hogy a Pénzintézeti Központ eltávolodott létrehozásának eredeti céljától, hanem éppen ellenkezőleg, hangsúlyozta, hogy annak szanálási tevékenységén keresztül többek között az iparvállalatok, mezőgazdasági vállalatok helyreállításával közvetetten a pénzintézetek rentabilitásához is hozzájárul. Véleménye szerint így a Pénzintézeti Központ valójában – ebben a tekintetben legalábbis – nem eltávolodott eredeti céljától, hanem kibővítve tevékenységi körét, éppen azt erősítette meg.⁸

A Pénzintézeti Központ alapításakor megfogalmazott elgondolások előtérbe kerülését jelentette az 1926. évi XIII. törvénycikk, mely alapján kiszélesedett a vizsgálat alá vont intézmények köre, a Pénzintézeti Központ ugyanis felülvizsgálatot tarthatott a pénzváltóüzlettel foglalkozó kereskedelmi cégeknél, valamint értékpapír-kereskedőknél.⁹ A törvénycikk lehetőséget biztosított a Pénzintézeti Központ tagjainak, hogy ne kizárólag csődhelyzet esetén, hanem olyan helyzetben is forrásokhoz jussanak, amikor hitelszükségletük kielégítése nehézségekbe ütközik. Pénzintézetekhez kapcsolódó feladatainak bővülését jelentette, hogy a pénzintézetek egyesülésének lebonyolításában a Pénzintézeti Központ jelentős mértékben közreműködött.¹⁰ Szintén a pénzintézetekhez köthető feladataihoz tartozott, hogy a bankok konzorcium formájában történő kezességvállalásához is (az Országos Központi Hitelszövetkezettel közösen) bizonyos esetben viszontgaranciát vállalt (Botos, 1994). Például 1928-ban a megalakuló Magyar Export Intézet által felvett, egy amerikai pénzcsoport részéről folyósított ötmillió dollár összegű hitel visszafizetéséért a pénzintézetek által vállalt kezességeket támasztotta alá viszontgaranciával. Az 1926. évi XIII. törvénycikkből elmaradt számos korábbi, az 1920. évi XXXVII. törvénycikkben szereplő rendelkezés, úgymint az állam hitelszükségleteinek kielégítésében, valamint a közérdekű és közhasznú vállalkozásokban való részvétel. Ugyanezen törvénycikk rögzítette, hogy további feladatot kizárólag törvényben lehet a Pénzintézeti Központ részére előírni.¹¹ A Pénzintézeti Központ feladatkö-

rének további kiterjesztésére vonatkozóan is született javaslat. Székács Antal, a Kereskedelmi és Iparkamara későbbi alelnöke 1930-ban javasolta, hogy valamennyi községi üzem a Pénzintézeti Központ ellenőrzése alá tartozzon annak érdekében, hogy ezen üzemek működésének a létjogosultsága, gazdálkodása, valamint a magángazdaságra gyakorolt hatása megállapítható legyen. Véleménye szerint a közüzemek tevékenysége nem teljes mértékben felelt meg a közérdeknek, az általa nyújtott termékek, szolgáltatások pedig alacsony árú és gyengébb minőségük folytán kedvezőtlen hatást gyakoroltak a magángazdaságra, működésüket veszélyeztetve.¹² A javaslat elfogadására ugyanakkor nem került sor, a kialakult általános vélemény szerint Székács szavai túlzónak bizonyultak, mivel a közüzemek magángazdaságra gyakorolt hatása közel sem volt jelentős mértékű, továbbá külön ellenőrzésre nem volt szükség, ugyanis a közüzemek az 1930. évi XVIII. törvénycikk alapján a kormányhatóság felügyelete alá tartoztak, és a kormányhatóság a 92. § (6) bekezdés alapján az adott közüzem megszüntetését elrendelhetette, amennyiben annak működése nem volt gazdaságos, vagy nem a közérdeket szolgálta. Javaslat született arra vonatkozóan is, hogy a gabona-jelzálogkölcsönök folyósítására alakult vállalkozások engedélyezése kapcsán a Pénzintézeti Központ a döntéshozatalt megelőzően kérje ki a Kereskedelmi és Iparkamara véleményét.¹³ Széll Gyula képviselő felhívta a figyelmet azon jelenségre, hogy egyes pénzintézetek az ingatlanárveréseken spekulációs célból feltűnően sok alkalommal jutnak hozzá ingatlanokhoz, meglehetősen kedvező áron. Széll ennek kapcsán javasolta, hogy a Pénzintézeti Központ folytasson ellenőrzést az érintett pénzintézeteknél, és adott esetben hívja fel a figyelmet az ehhez hasonló gyakorlat jövőbeni elkerülésére.¹⁴ A javaslatot végeredményben a Pénzintézeti Központ felülvizsgálati funkciójának későbbi kiterjesztésével együtt figyelembe vették.

KÉSŐBBI VITÁK, JAVASLATOK A FELÜGYELÉS MEGÚJÍTÁSÁRA VONATKOZÓAN

A Pénzintézeti Központ feladatainak bővülésével 1931-re szükségessé vált alaptőkének emelése, mellyel összefüggésben szintén heves viták bontakoztak ki. A közel 24 millió pengő összegű tőkeemelést (elsősorban az Országos Központi Hitelszövetkezet, a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézete, az Iparosok Országos Központi Szövetkezete, valamint több altruista bank tőkehelyzetének megszilárdítására) ugyanis többen túlzónak tartották a hitelélet támogatását célzó beruházásokra összesen fordított 73 millió pengőhöz képest. Ezen álláspontok szerint a tőkeemelésre fordított összeget inkább a gazdaság más ágazatának (pl. infrastruktúra) támogatására lett volna szükséges fordítani.¹⁵ A Pénzintézeti Központ szanalási tevékenységével kapcsolatban megfogalmazott kritikák – hasonlóan az alapításkor felszínre került aggodalmakhoz – érintették az átláthatóság kérdéskörét is. Pakots József újságíró, író, az általa alapított Írók Gazdasági Egyesülete elnökének megfogalmazásában a példaként felhozott bécsi CA szanalása a parlamenti pártok hozzájárulásával, folyamatos ellenőrzés mellett zajlott, míg a Pénzintézeti Központ szanalási tevékenységére elkülönített 33 millió pengő felhasználásának módja véleménye szerint nem kapott megfelelő, nyilvános figyelmet.¹⁶

A Pénzintézeti Központ által folytatott vizsgálatok nem megfelelő hatékonyságára utalt többek között Andaházi-Kasnya Béla országgyűlési képviselő, későbbi törökországi nagykövet is, aki kifogásolta, hogy a Pénzintézeti Központ által a Magyar Bankegyesület Részvénytársaságnál az osztálysorsjátékok kezelésével kapcsolatban feltárt visszaélések, spekulációs tevékenység ellenére hathatós intézkedést nem tett. Andaházi-Kasnya ugyanis nem tartotta elegendőnek, hogy a Pénzintézeti Központ a Bankegyesületnek megtiltotta a sorsjegyek árusítását, tevékenységi engedélyének visszavonását javasolta.¹⁷ Megfogalmazódtak kritikai vélemények a Pénzintézeti Központ jelentéseire vonatkozóan is. Eckhardt Tibor kiszegzapárti politikus a Pyramis Földbirtokosok és Földbérlet Rt. és érdekkörébe tartozó társaságokkal szemben lefolytatott vizsgálati eljárást lezáró jelentést – miután a korábban megindult büntető eljárást a vizsgálat megszüntető végzéssel zárta le – „tarthatatlannak” nevezte, továbbá kifogásolta, hogy egy ilyen, komoly károkat jelentő ügyben véleménye szerint a Pénzintézeti Központ könnyedén járt el.¹⁸

Számos javaslat született a Pénzintézeti Központ tevékenységének további kiterjesztésére is. Szilágyi Lajos képviselő, Bihar vármegye korábbi főispánja az ebben az időszakban működő több mint ezer egyesülettel kapcsolatban kritikaként fogalmazta meg, hogy ezek pénzügyi ellenőrzés nélkül működnek, valamint indítványozta az életképtelen egyesületek megszüntetését, az életképes egyesületek lehetőség szerinti összevonását. Javasolta továbbá, hogy az egyesületek egy ún. csúcshintézmény kötelékébe szerveződjenek, mely intézmény az egységes pénzkezelés érdekében kezelje az egyesületek pénzállományát. E feladatok ellátására Szilágyi a Pénzintézeti Központot ajánlotta kijelölésre.¹⁹ Béli Béla, a siklói választókerület országgyűlési képviselője a megjelenő félelmekkel kapcsolatban – miszerint a kisebb pénzintézetek működése nem kellően prudens a betétesek megtakarításainak biztonságos elhelyezéséhez – 1938-ban szorgalmazta, hogy a Pénzintézeti Központ töltsön be egyfajta garanciaintézmény-szerpet. Érvelését azzal támasztotta alá, hogy a Pénzintézeti Központnak ellenőrzései révén tudomással kell bírnia a pénzintézetek tevékenységéről, így – amennyiben felülvizsgálati feladatait megfelelően látja el – feladatkörébe értelemszerűen beletartozhat, hogy ilyenformán, esetleg előre meghatározott garanciadíj ellenében, felelősséget vállaljon az általa elvégzett ellenőrzések után.²⁰ Árvátfalvi Nagy István, a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárva Országos Nemzeti Szövetségének (HONSZ) elnöke pedig azt javasolta, hogy a megfelelő árvédelem biztosítása érdekében a Pénzintézeti Központ a kartelleket is vonja vizsgálat alá, egyfajta versenyhivatali feladatot is ellátva.²¹

A Pénzintézeti Központ hatáskörének kibővítésével összefüggésben szintén jelentős polémiák alakultak ki a szakmai fórumokon. Árvátfalvi Nagy István, illetőleg Dinnyés Lajos kiszegzapárti politikus, későbbi miniszterelnök is fontosnak tartotta a Pénzintézeti Központ ellenőrzésének kiterjesztését elsősorban a betétesek érdekeinek védelme érdekében.²² 1938-ban Rajniss Ferenc képviselő, későbbi vallás- és közoktatásügyi miniszter a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű esetében előforduló visszaéléssel és a kapcsolódó pénzintézeti érintettséggel összefüggésben kritikaként megjegyezte, hogy számos pénzintézet (és nagyvállalat) nem tartozik a Pénzintézeti Központ vizsgálati körébe, mindössze kisebb intézmények tartoznak a felügyelete alá.²³ El nem

fogadott javaslat is született a Pénzintézeti Központ tevékenységének kibővítésére, ti. Sulyok Dezső politikus, Pápa város polgármestere javasolta, hogy mindazon ipari és kereskedelmi vállalatok, amelyek állami támogatásban vagy kedvezményben részesülnek (pl. vámvédelem, adóelengedés, adómérséklés), ugyanolyan kötelező jellegű felülvizsgálat alá tartozzanak, mint a pénzintézetek.²⁴ Olyan indítvány is elhangzott, amely a községi üzemek ellenőrzését is a Pénzintézeti Központ-hoz rendelte volna.²⁵ Az 1930-as évek közepétől felerősödtek a Pénzintézeti Központ hatáskörének kibővítését szorgalmazó javaslatok. Lichtenstein László, Miskolc főispánja például 1936-ban azt ajánlotta, hogy valamennyi pénzintézet, tekintet nélkül a kúriába való tartozásra, a Pénzintézeti Központ tagintézményeinek körébe tartozzon.²⁶ Ehhez kapcsolódóan kifogás elsősorban a Pénzintézeti Központ apparátusára vonatkozóan érkezett, vagyis hogy az nem elegendő valamennyi pénzintézet tevékenységének ellenőrzésére.²⁷

ÖSSZEZÉS

Számos, különböző fórumokon zajlottak le viták a 20. század első felében a felügyelésre vonatkozóan, melyek több hibára, nem megfelelő tendenciára is rávilágítottak (például túlzottan kiterjedt tevékenységi kör, eredeti elgondolásoktól eltávolodott tevékenység, nem elegendő alkalmazotti létszám). A viták, véleményütköztetések azonban nem voltak hiábavalóak, hiszen számos javaslat beépült a Pénzintézeti Központ tevékenységének későbbi módosításai során, hozzájárulva a felügyelés sikerességének, végső soron pedig a pénzügyi rendszer ellenálló képességének növeléséhez.

Korányi Frigyes pénzügyminiszter, a Pénzintézeti Központ 1928-ban kinevezett elnöke az intézmény válságban betöltött szerepét a következőkben értékelte: „Ami a Pénzintézeti Központot illeti, annak a jelenlegi válság alatt kifejtett működése a legnagyobb elismerésre méltó. Jóllehet tőkéje egynegyedét sem teszi annak, amelyet a törvényhozás számára annak idején megállapított, és az előző kormánynak már nem állott módjában tőkéjét a közeledő válságra való tekintettel tervezett emeléssel megerősíteni, s bár mintegy 500 pénzintézet tartozik kötelékébe, amelyek túlnyomó része igénybe vette a válság alatt irányító tanácsait és anyagi segítségét, nagyrészt a Pénzintézeti Központ működésének tulajdonítható, hogy a válság elején mutatkozott nagymérvű betételvonásokkal szemben a pénzintézetek képesek voltak helyüket megállani, kivéve azt az aránylag kevés számú intézetet, amely hibás vezetés vagy létének indokolatlan volta folytán kényszerül csendes felszámolásra...”²⁸

Végezetül érdemes megemlítenünk az irodalmi munkásságot is folytató kiváló statisztikusnak, a Központi Statisztikai Hivatal harmadik elnökének, Vargha Gyulának a felügyelésre vonatkozó, napjainkban is érvényes szavait, mely egyaránt szemlélteti a hitelezést, finanszírozás fontosságát: „Nem értünk az ellenőrzés alatt állami gyámkodást. A hitel szabad mozgást kíván. Korlátolva, megkötve elsorvad. Pedig a hazai hitelnek nem szabad elsorvadnia; buzogjon fel minél dúsabb forrásokban, és termékenyítse meg ezt a földet, hogy felvirágozzék rajta a földmivelés, ipar és kereskedelem, nemzetünk pedig gyarapodjék a jólétben és vagyonosodásban, hogy ellenállhasson az idők minden viharának” (Vargha, 1885:194).

JEGYZETEK

- ¹ Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.
- ² Képviselőházi napló, 1915. december 11.
- ³ Képviselőházi napló, 1915. december 21.
- ⁴ 1920. évi XXXVII. törvénycikk a Pénzintézeti Központtról, 1. § (7) bekezdés alapján.
- ⁵ Országgyűlési napló, 1931. december 17.
- ⁶ Képviselőházi napló, 1928. május 25.
- ⁷ Képviselőházi napló, 1927. április 1.
- ⁸ Országgyűlési napló, 1928. március 22.
- ⁹ 1926. évi XIII. törvénycikk a Pénzintézeti Központtról szóló 1920:XXXVII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról, 1. § (1) bekezdés alapján; korábban ezen feladatokat az 1300/1923. sz. PM rendelet, illetve a 6700/1923. sz. PM rendelet bízta a Pénzintézeti Központtra, melyek törvényben való rögzítése annak szervezeti és funkcionális megerősödésére utal.
- ¹⁰ 1926. évi XIII. törvénycikk a Pénzintézeti Központtról szóló 1920:XXXVII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról, 1. § (4) bekezdés alapján.
- ¹¹ 1926. évi XIII. törvénycikk a Pénzintézeti Központtról szóló 1920:XXXVII. törvénycikk egyes rendelkezéseinek módosításáról, 1. § (7) és (12) bekezdések alapján.
- ¹² Országgyűlési napló, 1930. május 13.
- ¹³ Országgyűlési napló, 1930. július 8.
- ¹⁴ Országgyűlési napló, 1932. június 27.
- ¹⁵ Országgyűlési napló, 1931. augusztus 1.
- ¹⁶ Országgyűlési napló, 1931. november 24.
- ¹⁷ Országgyűlési napló, 1932. február 17.
- ¹⁸ Országgyűlési napló, 1932. június 1.
- ¹⁹ Országgyűlési napló, 1938. április 9.
- ²⁰ Országgyűlési napló, 1938. június 22.
- ²¹ Országgyűlési napló, 1938. május 23.
- ²² Képviselőházi napló, 1938. május 23.
- ²³ Képviselőházi napló, 1938. december 14.
- ²⁴ Képviselőházi napló, 1938. április 6.
- ²⁵ Képviselőházi napló, 1930. május 13.
- ²⁶ Képviselőházi napló, 1936. május 8.
- ²⁷ Képviselőházi napló, 1938. május 19.
- ²⁸ Országgyűlési napló, 1932. április 5.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Blum Brúnó (1899): Pénzgazdaságunk és a vidéki intézetek. *Közgazdasági Szemle*, 23. évf., 740–764.
- Botos János (1994): *A magyarországi pénzintézetek együttműködésének formái és keretei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Hantos Elemér (1916): *A pénzintézeti reform: A Pénzintézeti Központ törvényének és alapszabályainak jegyzetes szövegével*. 2. bővített kiadás, Pénzintézetek Országos Egyesülése, Budapest.
- Jakabb Oszkár – Reményi-Schneller Lajos – Szabó Iván (1941): *A Pénzintézeti Központ első huszonöt éve (1916–1941)*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Jenei Károly (1970): *A Pénzintézeti Központ szerepe a Magyar Tanácsköztársaság bankrendszerében*. A Magyar Történelmi Társulat Üzemtörténeti Szekciójának kiadványa. Különlenyomat a Levéltári Közlemények 40. évfolyamából, 37–55.

Varga Bence: Viták a hazai pénzügyi felügyelés megújításáról a 20. század első felében

- Kandrács Csaba (2019): A bankfelügyelés megújulása. *Polgári Szemle*, 15. évf., 1–3. sz., 92–115. <https://doi.org/10.24307/psz.2019.0906>.
- Kovács György – Varga Bence (2018): Lehetetlenségi trilemmák előfordulása a magyar gazdaságtörténetben (1867–1938). *Pénzügyi Szemle*, 63. évf., 1. sz., 113–129.
- Lentner Csaba (2019): *A magyar állampénzügyek fejlődéstörténete a dualizmus korától napjainkig*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Sugár Ignác (1899): Pénzintézetek reformja. *Közgazdasági Szemle*, 23. évf., 403–425.
- Székely Ferenc (1890): Takarékpénztáraink reformja. *Nemzetgazdasági Szemle*, 14. évf., 4. füzet, 309–317.
- Varga Bence (2016a): 100 éve alakult a Pénzintézeti Központ. *Hitelintézeti Szemle*, 15. évf., 1. sz., 124–144.
- Varga Bence (2016b): A magyar bankfelügyelés megszervezése (19. század második fele – 20. század eleje). *Gazdaság és Pénzügy*, 3. évf., 1. sz., 61–80.
- Varga Bence (2019): *A pénzügyi felügyelés kialakulása Magyarországon. Lehetetlenségi trilemmák előfordulása a hazai felügyelettörténetben*. Doktori értekezés, Szegedi Tudományegyetem, Közgazdaságtani Doktori Iskola, Szeged.
- Vargha Gyula (1885): *Magyarország pénzügyintézetei. Visszapillantás hitelviszonyaink fejlődésére és hazai pénzügyintézetek négy évtized alatti működésére*. Pesti Könyvnyomda Rt., Budapest.